

3. Pozhar, A.A. (2013), *Kreditno-kooperativnyi sektor ekonomiky evropeyskykh krayin : monohrafiya* [Credit and cooperative sector of the economy of European countries : monograph], RVTs PUET, Poltava, Ukraine.
4. Tereshchenko, G.M. (2009), "Prospects for the development of credit unions in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no. 5, pp.87-94.
5. Leonov, S.V. and Oleshchuk, M.G. (2014), "Activities of credit unions : world experience and prospects of operation on the domestic market of credit services", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoyi sistemy Ukrainy : zbirnyk naukovykh prats* [Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine : collection of scientific works], DVNZ «UABS NBU», Sumi, iss. 39, pp. 117-126.
6. Babirodich, L.I. (2014), "Prospects for development of local credit unions on the basis of European experience", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, iss. 6, part 4, pp. 169-173.

УДК 340.122: 343.232: 343.971

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ТА ЇЇ ОЗНАК

Ткаченко О.Р., аспірант

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
stranger9475@mail.ru*

У статті розглядається поняття суб'єктивної сторони та її ознак. На основі поглядів учених проаналізовано й узагальнено поняття «суб'єктивна сторона», а також терміни «вина», «мотив» і «мета». Звернено увагу на важливість виявлення мотиву й мети, виділення емоційного стану як факультативної ознаки.

Ключові слова: суб'єктивна сторона, вина, умисел, необережність, мотив, мета, емоційний стан.

ОБЩЕЕ ПОНЯТИЕ СУБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ И ЕЕ ПРИЗНАКОВ

Ткаченко О.Р.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
stranger9475@mail.ru*

В статье рассматривается понятие субъективной стороны и ее признаков. Опираясь на мнения ученых по данному вопросу, проанализировано и обобщено понятие «субъективная сторона», а также термины «вина», «мотив» и «цель». Обращено внимание на важность выявления мотива и цели, выделения эмоционального состояния как факультативного признака.

Ключевые слова: субъективная сторона, вина, умысел, неосторожность, мотив, цель, эмоциональное состояние.

THE GENERAL CONCEPT SUBJECTIVE ASPECT AND ITS FEATURES

Tkachenko O.R.

*Zaporizhzhya national university, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
stranger9475@mail.ru*

The article under consideration with the notion of the subjective aspect and its features. The subjective aspect is one of the elements of the delict or crime. Without subjective aspect can not speak about the delict or crime. The article draws attention to the features of the subjective aspect to such as fault, motive and purpose. Emotional state is of particular importance takes, because not all scientists believe its features. The article considers views of scientists on the subjective aspect, fault, motive and purpose. The views of scientists on the subjective aspect are in some ways different, depending on the area of law where are they engaged in scientific activities. The article represents analysis and summary on concept of "subjective aspect" and the concept of "fault", "motive" and "purpose". The importance of the subjective aspect due to the fact that it primarily reveals the identity of the offender, his will and consciousness, it is based on psychological (mental) activities of persons before? during and after the delict. The fault is a mental attitude exerting the person to act or omission and its consequences, expressed in the form of intent or negligence. For greater disclosure of the concept fault except forms, some scholars identify content, nature and degree of fault. The motive allows to determine why a person commits a illegal emphasizes and the purpose – what for the reason to achieve its intended result by means of wrongdoing. Fault is considered the main feature of the subjective aspect

while the motive and purpose – optional. The author also drawn attention to the importance of identifying the motive and purpose as they represent the initial stage, which may later develop into an illegal act. The attention is also drawn to the importance of the emotional state as optional feature, as in some cases it has legal value.

Key words: subjective aspect, fault, intent, imprudence, motive, purpose, emotional state.

Правопорушення та злочини мають елементи, які відображають їх сутність, і за відсутності хоча б одного з них не може бути й мови про кваліфікацію дій як правопорушення чи злочин. Серед таких елементів виділяють суб'єкт, об'єкт, суб'єктивну сторону та об'єктивну сторону.

Суб'єктивна сторона є однією зі складових протиправного діяння (проступку, злочину). Це поняття є теоретичним і не має законодавчого закріплення, тобто офіційного тлумачення, яке відображало б усю його суть. Точки зору вчених щодо суб'єктивної сторони є різними залежно від галузі, у якій науковці проводять дослідження (теорія права, адміністративне й кримінальне право). Щодо ознак суб'єктивної сторони також є різні позиції. Іноді до таких характеристик додають емоційний стан, хоча більшість учених не вважають його ознакою.

Дослідженням суб'єктивної сторони, її ознак та питань, пов'язаних із ними, займалися В.Б. Авер'янов, М.І. Бажанов, В.А. Клименко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, М.І. Мельник, О.Ф. Скакун, В.В. Сташис, В.Я. Тацій та ін.

У процесі реформування законодавства досить важливу роль відіграє визначення суб'єктивної сторони в тому чи іншому правопорушенні, оскільки є багато пропозицій криміналізувати деякі статті Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Загалом суб'єктивна сторона є загальним поняттям, яке повинне мати лише деякі особливості в певній галузі права. Фактично мають змінюватись лише деякі положення, наприклад, щодо ступеня вини (суспільної небезпечності тощо). Однак виходить так, що різні вчені, надаючи визначення поняттю, виділяють відмінні аспекти; у цілому всі вони мають рацію, проте у своїх визначеннях щось упускають.

Мета статті – сформулювати нові поняття суб'єктивної сторони та її ознак на основі дослідження позицій науковців щодо цієї проблеми.

Як уже зазначалося, суб'єктивна сторона є одним з елементів правопорушення, злочину. Однак що таке суб'єктивна сторона? Багато вчених-правознавців надають власні визначення цього поняття.

На думку О.Ф. Скакун, суб'єктивна сторона правопорушення (вина) – це сукупність ознак, які характеризують суб'єктивне (психічне) ставлення особи до вчиненого нею протиправного діяння та його негативних наслідків у формі умислу й необережності [8, с. 601].

Отже, О.Ф. Скакун розглядає суб'єктивну сторону з позиції вже вчиненого діяння й наявних ознак правопорушення на місці, або доказів, а також психічне ставлення особи до вже вчиненого діяння. Вона ототожнює це поняття з поняттям вини. До факультативних ознак науковець включає мотив і мету.

Т.О. Коломоєць вважає, що під суб'єктивною стороною слід розуміти психічну діяльність особи, пов'язану з вчиненням нею суспільно шкідливого діяння. Суб'єктивна сторона – це внутрішній бік проступку, це психічні процеси, які відбуваються у свідомості суб'єкта та характеризують його волю, викривають думки, наміри. Суб'єктивна сторона включає в себе вину (основна ознака), мету вчинення проступку та мотив [3, с. 171].

Т.О. Коломоєць ширше розглядає суб'єктивну сторону, ніж О.Ф. Скакун. З аналізу поняття, наданого Т.О. Коломоєць, зрозуміло, що вона звертає більшу увагу на психічні процеси, які спонукали до вчинення певного протиправного діяння та мали місце безпосередньо під час вчинення діяння, а не лише на результат дій і ставлення вже вчиненого до діяння, як це розуміє О.Ф. Скакун. Ознаки Т.О. Коломоєць виділяє такі ж, лише зауважує, що вина є основною ознакою.

В.К. Колпаков надає своє визначення: суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення – це сукупність ознак, які характеризують психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння та його наслідків. Такими ознаками визнаються вина, мета й мотив діяння [4, с. 66].

На нашу думку, визначення В.К. Колпакова є досить вдалим. У ньому чітко відображено сутність суб'єктивної сторони. У цілому В.К. Колпаков у дефініції спирається на ознаки, які саме характеризують ставлення особи до вчиненого протиправного діяння.

Також досить вдалим є визначення, надане В.Б. Авер'яновим: суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона проступку, психічний стан суб'єкта проступку, що характеризує його волю, яка виявляється в протиправній дії, його ставлення до дії, яку він вчинив [1, с. 435].

М.І. Мельник та В.А. Клименко надають таке визначення: суб'єктивна сторона складу злочину являє собою психологічний зміст злочину, його внутрішню (щодо об'єктивної сторони) сторону. Вона нерозривно пов'язана з іншими елементами складу злочину, оскільки в психіці суб'єкта знаходять відображення всі об'єктивні якості злочинного діяння.

До ознак, які утворюють суб'єктивну сторону складу злочину, віднесено вину, мотив, мету злочину та емоційний стан [6, с. 148].

Слід зазначити, що останню ознаку виділяють не всі науковці. Хоча в результаті ознайомлення з Кримінальним кодексом України можна знайти статті, які передбачають вчинення протиправних дій, наприклад, у стані афекту.

На думку М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, суб'єктивна сторона злочину – це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості й волі до суспільно небезпечного діяння, яке нею вчиняється, та до його наслідків. Зміст суб'єктивної сторони складу злочину характеризують певні юридичні ознаки:

- вина;
- мотив;
- мета вчинення злочину [2, с. 93-94].

Багато вчених вважають вину найголовнішою ознакою суб'єктивної сторони. Поняття вини отримало нормативне закріплення в Кримінальному кодексі України, згідно зі статтею 23 якого вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом України (далі – ККУ), та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [5].

Деякі науковці надають власні визначення вини. Т.О. Коломоєць вважає, що вина як основна ознака й обов'язкова ознака суб'єктивної сторони виражається в психічному ставленні особи до вчиненого проступку та його наслідків. Виявляється вина у формі умислу й необережності [3, с. 171].

Отже, згідно з позицією Т.О. Коломоєць, вина є ставленням особи до вчиненого діяння та його наслідків. Учений зазначає, що вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони. Фактично це поняття не суперечить поняттю, наданому в Кримінальному кодексі України.

В.К. Колпаков не надає дефініцію вини, проте звертає увагу на те, що обов'язковою й головною ознакою суб'єктивної сторони проступку є вина. Відсутність у діянні вини означає відсутність у ньому суб'єктивної сторони та складу правопорушення взагалі. Саме тому встановлення вини є головним завданням аналізу суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення [4, с. 66-67]. В.К. Колпаков також звертає увагу, що вина може виражатися у формі умислу (стаття 10 КУпАП) і необережності (стаття 11 КУпАП).

М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій вважають, що вина – це не лише обов'язкова ознака суб'єктивної сторони, а й передумова кримінальної відповідальності та покарання. Поняття вини включає в себе також зміст, форми й ступінь вини.

Зміст вини – перший найбільш важливий елемент у понятті вини. Однак сам по собі зміст не дає повну характеристику вини. Для цього необхідно виділити й проаналізувати інші її елементи. Серед них важливе значення має соціальна сутність. Вина – категорія соціальна. Ця властивість вини виявляється в негативному чи зневажливому ставленні особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, до тих інтересів, соціальних благ, цінностей (суспільних відносин), що охороняються кримінальним законом. Тому вина особи у вчиненні суспільно небезпечного діяння оцінюється негативно та засуджується правом.

Форми вини – це зазначені в кримінальному законі сполучення певних ознак свідомості й волі особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння. Саме в сполученні таких ознак проявляється психічне ставлення особи до діяння та його наслідків. Чинне кримінальне законодавство виділяє дві форми вини: умисел (стаття 24 ККУ) і необережність (стаття 25 ККУ). Це узагальнені законодавцем поняття, які лише в загальних рисах характеризують ставлення особи до того діяння, що вчиняється нею, та

його наслідків. Умисел і необережність мають свої види. Умисел може бути прямим і непрямим, а необережність існує у вигляді злочинної самовпевненості (самонадіяльності) та злочинної недбалості. Поза цими конкретними видами вини немає.

Ступінь вини – завершальний елемент поняття вини. Це оціночна, кількісна категорія. Вона багато в чому визначає тяжкість вчиненого діяння й небезпечність особи винного [2, с. 161-162].

М.І. Мельник та В.А. Клименко також вважають, що основними категоріями, які характеризують вини, є її зміст, сутність, форма та ступінь. Учені зауважують, що аналіз цих категорій дозволяє глибше пізнати інститут вини.

Зміст вини – це сукупність психічних елементів, у яких відображаються об'єктивні ознаки злочину, що виражають певне ставлення особи до цих ознак. Тобто вина характеризує відображення в психіці (свідомості) особи фактичних ознак, які характеризують об'єкт та об'єктивну сторону. Зміст вини – це зміст умислу або необережності під час вчинення конкретного злочину [6, с. 150]. Зміст вини характеризується сукупністю свідомості (інтелектуальний момент) та волі (вольовий момент), їх співвідношенням [7, с. 76-77].

Сутність вини полягає в негативному ставленні особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, до суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом.

Форма вини характеризує певний зв'язок психічних ознак, які складають зміст вини, з об'єктивними ознаками злочину.

З аналізу статей 24 та 25 ККУ постає, що визначення форми вини базується на поєднанні ознак інтелектуального й вольового моментів. Ці ознаки у свою чергу пов'язані з ознаками об'єктивної сторони складу злочину: дією (бездіяльністю) і наслідками.

Отже, кожна форма вини включає в себе ознаки, що характеризують свідомість і волю особи. Перші називаються інтелектуальними, а другі – вольовими ознаками. Різне співвідношення інтелектуальних і вольових ознак психічної діяльності особи під час вчинення нею злочину дає можливість конструювати різні форми вини та її види.

Ступінь вини – це кількісна характеристика вини [6, с. 150]. Вона визначає тяжкість вчиненого діяння й небезпечність особи винного, тобто відображає тяжкість провини особи перед суспільством, є сукупністю форми та змісту вини з урахуванням усіх особливостей психічного ставлення особи до обставин злочину [7, с. 76-77].

Ступінь вини суб'єкта визначається такими аспектами: 1) суспільною небезпечністю вчиненого діяння; 2) особливостями психічного ставлення винного (формою вини, характером умислу або необережності); 3) мотивом і метою злочину; 4) обставинами, що характеризують особу винного; 5) причинами злочину й умовами, що вплинули на формування злочинного умислу або на допущення особою необережності [6, с. 150].

Отже, вчені у сфері кримінального права досить детально розглядають вини, виділяючи в ній, окрім форм (умислу й необережності), також зміст, сутність і ступінь. М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій вважають, що для змісту вини головною є її соціальна сутність, тоді як М.І. Мельник і В.А. Клименко виділяють сутність як окрему категорію та дають більш точне визначення змісту вини: його сутність полягає в інтелектуальних і вольових ознаках, тобто в усвідомленні особою своїх дій і рішучості для їх вчинення. Щодо форм вини усі вчені є солідарними, оскільки є лише дві форми (умисел і необережність), інших бути не може. Щодо ступеня вини науковці також згодні, проте М.І. Мельник і В.А. Клименко надають більш розгорнуту відповідь на питання про те, що включає в себе це поняття. Що ж стосується сутності вини, то правознавці не заперечують, що вона полягає в негативному (зневажливому) ставленні особи до суспільних відносин, які охороняються законом.

Також ознаками суб'єктивної сторони є мотив і мета. Більшість учених вважають їх факультативними ознаками.

Т.О. Коломоець зазначає, що до факультативних ознак суб'єктивної сторони належать мотив і мета вчинення проступку. Якщо в диспозиціях деяких норм мета проступку (або її відсутність) знайшла своє закріплення (наприклад, у статтях 44, 176 КУпАП), то мотив на кваліфікацію цих проступків не впливає, оскільки в них не згадується. Під мотивом проступку розуміють внутрішні спонукання, які впливають на волю суб'єкта та якими керується суб'єкт проступку під час його вчинення. В

адміністративно-правовій літературі до таких спонукань найчастіше відносять корисливість, жадобу, помсту, хуліганські спонукання, кар'єризм тощо. При цьому мотив не слід плутати з метою як певним результатом, до якого прагне правопорушник. Вона відображає уявну модель майбутнього, якої хотів би досягти суб'єкт проступку, діючи певним чином. Мотив і мета є невіддільними від вольової поведінки, вони допомагають розкрити її психологічну природу. Якщо метою виступає нажива, то мотивом протиправних дій є особиста корисливість або жадоба [3, с. 171].

О.Ф. Скакун взагалі вважає, що мотив (наприклад, убивство з корисливих і хуліганських мотивів) та мета (наприклад, убивство з метою приховання іншого злочину) враховуються лише під час кваліфікації правопорушення, визначення міри покарання [8, с. 602].

В.К. Колпаков зазначає, що факультативними ознаками суб'єктивної сторони складу адміністративного проступку є мета й мотив. Мета розуміється як уявний образ результату, до якого прагне винний, його уявлення про бажані наслідки, що мають настати в результаті здійснення проступку. Мотивом є те, що спонукає до дій; це суб'єктивна реакція особи на об'єктивну реальність, стан суб'єкта, який викликає його активність. До мотивів відносять потреби й інстинкти, потяги, нахили, емоції, установки та ідеали. Таке розуміння мотиву правопорушення дає підстави знайти мотивацію навіть у «немотивованих проступках» [4, с. 69].

М.І. Мельник та В.А. Клименко зазначають, мотив і мета – це факультативні ознаки суб'єктивної сторони злочину. Вони дають можливість не лише правильно зрозуміти психічний стан особи в момент вчинення злочину, виявити причини протиправної поведінки, а й точно визначити форму вини та ступінь суспільної небезпеки особи, дати правильну кримінально-правову оцінку вчиненому.

Сутність мотиву полягає в тому, що він завжди пов'язується з певними спонуканнями, які викликали в особи рішучість вчинити злочин. Мотив – це не просто спонукання до дій, а спонукання усвідомлене, обумовлене бажанням досягнути певної мети.

Отже, мотив злочину можна визначити як усвідомлене спонукання особи, яке викликало в неї рішучість вчинення злочину. Мотиви, що викликають в окремих осіб рішучість вчинити злочин, можуть бути різними: корисливість, ненависть, помста, ревнощі, заздрість тощо.

Мета – це уявлення про бажаний результат, досягти якого прагне особа. На відміну від мотиву, мета характеризує безпосередній злочинний результат, якого прагне досягти винний під час вчинення злочину. Відмінність між метою та мотивом полягає в тому, що вони по-різному характеризують вольовий процес. Мотив злочину відповідає на питання, чим керується особа, яка чинить злочин, натомість мета злочину визначає спрямованість дій, результат, якого прагне особа [6, с. 160-161].

М.І. Бажанов, В.В. Сташис і В.Я. Тацій вважають, що вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину не вичерпує її зміст. Важливу роль у характеристиці суб'єктивної сторони відіграють також мотив і мета злочину.

Мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає глибше розкрити психічне ставлення особи до вчиненого.

Мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне досягти особа, що визначає спрямованість діяння.

Мотив і мета як психічні ознаки характерні для будь-якої свідомої вольової поведінки людини. У їх основі лежать потреби, інтереси людини. Однак коли йдеться про мотив і мету злочину, то їх зміст визначається антисоціальною спрямованістю.

Мотив злочину – це спонукання до вчинення злочину, а мета – уявлення про його суспільно небезпечний наслідок, про ту шкоду, що, як усвідомлює винний, настане для охоронюваних кримінальним законом відносин, проте є бажаною для винного.

Мотив дозволяє визначити, чому особа вчиняє злочин, а мета – заради чого, на який результат спрямовано його суспільно небезпечну діяльність [2, с. 182].

Отже, більшість учених сходяться на думці, що мотив і мета мають значення, лише якщо на них є посилення в статтях кодексів. Однак В.К. Колпаков зазначає, що мотив можна знайти навіть у «немотивованих проступках».

У цілому, ознайомившись із позиціями науковців щодо мотиву й мети, можна зробити висновок, що мотивом є внутрішні спонукання, які впливають на волю (тобто рішучість) і якими керується суб'єкт під час вчинення певної протиправної дії з бажанням досягти певної мети; метою є певний (бажаний) результат, якого прагне правопорушник, при цьому усвідомлюючи аморальність і протиправний характер дій, виконання яких є необхідним для досягнення цього результату.

М.І. Мельник та В.А. Клименко також зазначають, що поряд із мотивом і метою в низці випадків враховується також емоційний стан особи, яка вчинила злочин. До суб'єктивної сторони складу злочину входять емоції (хвилювання), які впливають на характер суспільної небезпеки цього діяння, зокрема, стан сильного душевного хвилювання, викликаний неправомірною поведінкою потерпілого, так званий стан фізіологічного афекту.

Афект – це сильне душевне хвилювання, під час якого вчинюється злочин. Стан афекту обмежує контроль особи за своєю поведінкою, проте не виключає його повністю. Оскільки особа в стані афекту здатна усвідомлювати свої дії й керувати ними, вона несе відповідальність за ці дії [6, с. 161-162].

В.К. Колпаков звертає увагу, що психічний стан правопорушника є значно більшим, об'ємнішим за своїм змістом порівняно з компонентами, які включені до суб'єктивної сторони складу та становлять зміст умислу, необережності, мети, мотиву. У психіці винної особи в період підготовки та вчинення адміністративного проступку істотне місце посідають настрій та емоції, спонукання, різні переживання. Ці явища не включаються до конструктивних ознак складів, проте в багатьох випадках мають юридичне значення [4, с. 70].

Насамперед суб'єктивна сторона передбачає наявність суб'єкта. Суб'єкт є особою, у якої є власний світогляд, свої думки щодо певних речей, у результаті чого формується власне уявлення про правомірне та протиправне. На нашу думку, саме із цього починають формуватися думки, які далі можуть стати умислом, необережністю, мотивом, метою. Ознайомившись із позиціями вчених щодо суб'єктивної сторони, можемо зробити такий висновок: суб'єктивна сторона – це внутрішнє (психічне) ставлення особи до певних дій (викликане в результаті бажання задоволення певних потреб), яке відображається в прагненні й усвідомленні (або неусвідомленні) настання певних наслідків та у вчиненні дій, які тягнуть за собою настання відповідальності.

Щодо ознак суб'єктивної сторони можна сказати, що вчені згодні, що основними ознаками є вина, мотив і мета.

Вину вважають головною й обов'язковою ознакою. Поняття вини міститься в статті 23 ККУ. На наше переконання, це поняття є вдалим, відображає всю його сутність, а також виокремлює форми вини. Науковці у сфері кримінального права виділяють зміст, сутність і ступінь вини. Ці категорії дійсно дозволяють краще зрозуміти сутність вини.

Мотив і мета, хоч і вважаються факультативними ознаками, на нашу думку, є досить важливими, оскільки під час вчинення певного правопорушення чи злочину особа керується певним мотивом і метою, більшість умисних протиправних дій є заздалегідь спланованими. Мотив і мета відіграють також важливу роль під час призначення покарання. Взагалі мотив і мета фактично є початковою точкою, оскільки бажання чого-небудь (мета) є основним рушієм, після чого вже можуть виникати внутрішні спонукання до вчинення певних дій (мотив), пізніше ці внутрішні спонукання можуть перерости в рішучість до вчинення дій із бажанням настання певних наслідків, які приведуть особу до бажаного результату (прямий чи непрямий умисел, тобто вина).

Якщо звернутися до поняття вини, то можна побачити, що вина є психічним ставленням особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків. Ставлення до дій є фактично результатом бажання та внутрішніх спонукань, які вилились у дію з усвідомленням її наслідків. Звісно, говорити про мотив і мету як про складові вини неправильно, оскільки вони є передумовами. Наприклад, М.І. Мельник і В.А. Клименко зазначають, що одними з критеріїв, які визначають ступінь вини, є мотив і мета.

Отже, на нашу думку, мотив і мета є важливими ознаками суб'єктивної сторони, які допомагають краще розкрити рішучість, взагалі особистість особи та її світогляд. Це насамперед є важливим під час розуміння того, чи здатна особа вчинити те ж (або інше протиправне) діяння знов у майбутньому або, навпаки, вона назавжди відмовиться від цього способу задоволення бажань. Тому мотив і мета є не менш важливими ознаками, ніж вина, у більшості умисних правопорушень.

Що стосується емоційного стану, як уже зазначалося, то його більшість учених не виділяють як ознаку суб'єктивної сторони. Додамо, що емоції досить часто керують людьми, через певні обставини людина може вчинити те, на що ніколи раніше не зважилася б. Тому, на наше переконання, емоційний стан можна включити як факультативну ознаку. Наприклад, В.К. Колпаков використовує більш широке поняття «психічний стан». У нього вчений включає настрої та емоції, спонукання, різні переживання. Науковець також зазначає, що вони досить часто мають юридичне значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України / В.Б. Авер'янов. – К. : Юридична думка, 2004. – Т. 1. – 584 с.
2. Бажанов М.І. Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
3. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України / Т.О. Коломоєць. – К. : Істина, 2010. – 480 с.
4. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.
5. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
6. Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна частина / М.І. Мельник, В.А. Клименко. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.
7. Мельник М.І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2007. – 1184 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2009. – 752 с.

REFERENCES

1. Averyanov, V.B. (2004), *Administratyvne pravo Ukrainy* [Administrative law of Ukraine], Yurydychna dumka, vol. 1, Kyiv, Ukraine.
2. Bazhanov, M.I. Stashis, V.V. Tatsiy, V.Ya. (2005), *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* [Criminal law of Ukraine : general part], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
3. Kolomoets, T.O. (2010), *Administratyvne pravo Ukrainy* [Administrative law of Ukraine], Istyna, Kyiv, Ukraine.
4. Kolpakov, V.K. (2008), *Administratyvna vidpovidalnist (administratyvno-deliktne pravo)* [Administrative responsibility (administrative and tort law)], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
5. "Criminal Code of Ukraine" : Law of Ukraine of 05.04.2001, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2001, no. 25-26, art. 131.
6. Melnik, M.I. and Klimenko, V.A. (2009), *Kryminalne pravo Ukrainy. Zagalna chastyna* [Criminal law of Ukraine : general part], Atika, Kyiv, Ukraine.
7. Melnik, M.I. and Khavronyuk, M.I. (2007), *Naukovo-praktichniy komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine], Yurydychna dumka, Kyiv, Ukraine.
8. Skakun, O.F. (2009), *Teoriya derzhavy i prava* [Theory of state and law], Espada, Kharkiv, Ukraine.